

Kamu Açıkları İle Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi ve Değerlendirilmesi

Haydar Lütfü EJDER*

ABSTRACT

The relationship between public deficits and inflation is an important problem that is still current and studied both in theory and practice. Although the Keynesian and Classical Monetarist economists have different kinds of views about the relationship between public deficits and inflation, they agree on the fact that public deficit is an economic fact which causes inflation.

In this study, the relationship between public deficits and inflation is explained in terms of different definitions of public deficits and the relationship between public deficits and inflation in Turkey after 1980's is also analyzed.

GİRİŞ

Kamu açığı ile enflasyon arasındaki ilişki, gerek teoride, gerekse uygulamada üzerinde önemli durulan ve güncelliğini koruyan bir sorundur (Sönmez, 1998: 361). Çeşitli görüşlere sahip iktisatçıların farklı bakış açılarına rağmen üzerinde durduğu ve tartıştığı konu olan kamu açıkları - enflasyon ilişkisinde, fikir birliğine vardıkları sonuç, kamu açıklarının ve/veya bütçe açıklarının enflasyona neden olan bir makro ekonomik olgu olduğudur. Kamu açıklarının enflasyonu besleyen önemli bir olgu olduğu konusunda fikir birliği olsa da, kamu açıklarının hangi süreçte enflasyonu etkilediği, Keynesgil ve Klasik - Parasalcı görüşlerde farklı şekillerde analiz edilmektedir. Klasik ve parasalcı yaklaşımlara göre, maliye politikası, reel talep, nominal gelir ve fiyat düzeyi üzerinde etkili olmazken, nominal talebin yönü ağırlıklı olarak para miktarı ile belirlenir (Erol, 1997: 93). Dolayısıyla Klasik ve Parasalcı anlayışlara göre, enflasyonun temel nedeni para miktarındaki artıştır. Genel Keynesgil modelde ise, kamu açıkları, kamu harcamalarındaki aşırı artışa bağlı olarak üretim kapasitesinin karşılayamayacağı bir iç talep baskısı sonucu enflasyonu artırmaktadır (Sönmez, 1998: 361 - 362). Ayrıca kamu açığının finansmanın da enflasyona etkisi yukarıda belirtilen modeller çerçevesinde değerlendirilebilmektedir.

Teorik açıklamalar çerçevesinde, ülkemizde kamu açıklarının enflasyonu besleme sürecinin farklı dönemler itibariyle oluştuğunu belirtmek mümkündür. 1980 öncesi kamu açıklarının finansman biçiminin enflasyonu etkileme süreci daha çok Parasalcı yaklaşımlarla değerlendirilebilirken, 1980 sonrasında ise Keynesgil argümanlara değerlendirmek daha fazla mümkündür.

* Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi.

Bu çalışmada da, kamu açıkları - enflasyon ilişkisi kamu açığının çeşitli açılardan tanımıyla birlikte açıklandıktan sonra, 1980 sonrasında Türkiye'de çeşitli tarihler ve kesitlerde oluşan kamu açıkları - enflasyon ilişkisi belirtilerek değerlendirilmesi yapılacaktır.

I. KAMU AÇIĞININ TANIMI VE ENFLASYONLA İLİŞKİSİ

A. Kamu Açığının Tanımı

Kamu açığı kavramı çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Buna göre, kamu açığı, geleneksel açık, cari açık - sermaye açığı, birincil açık ve işlemsel açık olarak ayrımına tabi tutulabilmektedir.

1. Geleneksel Açık

Geleneksel açık, kamu harcamalarının kamu gelirlerinden çıkarılması sonucu ortaya çıkan açık olarak belirtilebilir. Geleneksel kamu açığı tanımı klasik bir tanımdır ve ülkeler arasında karşılaştırmaların daha kolay sağlanabilmesi için, "Kamu Kesimi Borçlanma Gereği" olarak da ifade edilebilmektedir (Önder - Kirmanoğlu, 1996: 36).

Türkiye'de kamu kesimi finansman açıkları, başlıca altı birimin açık ya da fazlalarından oluşmaktadır (Önder - Kirmanoğlu, 1996: 36). Buna göre, Merkezi Hükümet, KİT'ler, Yerel Yönetimler, Döner Sermayeli Kuruluşlar, Sosyal Güvenlik Kuruluşları ve Fonların açık veya fazlaları kamu kesimi finansman açıklarını, bir başka deyişle, kamu kesimi borçlanma gereğini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla konsolide bütçeye dahil olan ve olmayan tüm kurumların açık veya fazlaları sonucu, kamu giderleri kamu gelirlerini aşarsa, kamu açığı meydana gelmektedir.

2. Cari Açık - Sermaye Açığı

Cari bütçede, yatırım harcamaları ile sermaye gelirleri hesaba katılmadan meydana gelen açık olarak belirtilebilen cari açık, cari bütçe açığı olarak tanımlanabilmektedir (Önder - Kirmanoğlu, 1996: 36). Cari bütçe açığında, yatırım harcamaları ile sermaye gelirleri hesaba katılmadığı için, cari giderlerin, cari gelirlerden çıkarılması sonucu oluşan açık olarak ortaya konabilmektedir.

Sermaye açığı, yatırım harcamalarını finanse etmek amacıyla yapılan borçlanmalara ödenen reel faizlerin, yatırımdan elde edilen reel getiriden yüksek olması durumunda ortaya çıkan açık olarak tanımlanmaktadır.

3. Birincil Açık

Birincil açık, bütçe açıklarının finansmanın sağlanması amacıyla borçlanma sonucu karşılaşılan faiz yükünün dışında, bütçenin açık verme durumudur. Başka bir ifadeyle, bütçe açığından faiz giderleri düşüldükten sonra ortaya çıkan açıktır.

Bütçe açığı nedeniyle borçlanma sonucu oluşan faiz yükünün bütçe harcamalarının belli bir kısmına denk gelmesi, hükümetin bütçe açığını kontrol edememesi sonucunu yaratacağı için, faiz harcamalarının bütçeden arındırılması, hükümete bütçe açığını kontrol etme imkanı sağlamış olacaktır (Blejer - Cheasty, 1991: 1651).

Bütçe açığından faiz giderleri düşüldükten sonra bütçe fazlası oluşuyorsa, bu bütçe fazlası da faiz dışı fazla veya ilksel fazla (birincil fazla) olarak tanımlanmaktadır.

4. İşlemsel Açık

İşlemsel açık ise, bütçe açığından faiz ödemelerinin enflasyon nedeniyle aşınmaya uğrayan kısmının çıkarılması sonucu ortaya çıkan açıktır. Başka bir ifadeyle, devlet borç senetlerinin faiz oranları enflasyon oranı düzeyinde ise, borçların amortizasyonu söz konusu olacağı için işlemsel açık meydana gelmeyecektir (Tanzi - Blejer, 1987: 713). Fakat devlet borç senetlerinin faiz oranları enflasyon oranının üzerinde ise, kamudan bireylere veya kuruluşlara reel kaynak transferi oluşacak ve böyle bir durumda kamu açığı daha fazla artacağı için işlemsel açık meydana gelecektir.

B. Kamu Açığının Finansmanı İle Enflasyon Arasındaki İlişki

Kamu açığının finansmanında geleneksel yöntemler olan iç borçlanma, dış borçlanma ve monetizasyon, kamu açıkları ile enflasyon arasında bağlantının kurulmasında yarattığı dolaysız ve dolaylı etkiler aracılığıyla belirleyici olmaktadır (Sönmez, 1994: 157). İç ve dış borçlanma, kamu açıklarının borçlanma ile finanse edilmesi olarak değerlendirilirse, hükümetin kamu açıklarını ve/veya bütçe açıklarını tahvil satarak ya da para basarak finanse etmesi anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle bütçe açığı aşağıdaki şekilde formüle edilebilmektedir (Parasız, 2001: 24).

$$\text{Kamu Açığı} = \text{Tahvil Satışları} + \text{Parasal Taban Artışıdır.}$$

Hükümet kamu açığını finanse etmek için ya tahvil satacaktır ya da para basarak parasal tabanı artıracaktır. Dolayısıyla, iki finansman yönteminin de

belli koşullar ve yaklaşımlar çerçevesinde enflasyon üzerinde farklı etkileri olmaktadır.

192

İç borçlanmanın ağırlıkta olduğu bir finansman modelinde, reel faiz haddinin hızla artması, borçlanmanın parasallaşmasına yol açarak enflasyonist baskıya neden olmakta ve reel faiz haddinin büyüme oranının üzerinde seyretmesi durumunda, birincil bütçe fazla vermiyorsa, iç borç stoku artmaktadır (Sönmez, 1998: 362).

Dış borçlanmayla finansmanda ise, borçlanmanın vade yapısı, faizi ve borcun ödenmesi aşamasında ortaya çıkan makro ekonomik değişiklikler, enflasyon üzerinde farklı etkiler meydana getirmektedir. Alınan borcun kullanımını aşamasında gerçekleştirilen emisyonun hacmi ve dış kaynaktan yararlanılan sektörlerin niteliği ve borç servisinin gerçekleştirilmesi döviz sorunuyla ilgili olduğu gibi iç kaynak tahsisini de ilgilendirdiği için genel fiyat düzeylerini etkilemektedir (Sönmez, 1998: 362).

Borçlanma haricinde diğer bir yöntem olan kamu açıklarının monetizasyon yoluyla finanse edilmesi, Parasal ve Yeni Klasiklere göre, para arzını artıracaktır ve parasal genişleme de enflasyona yol açacaktır. Ancak, hükümet reel para talebindeki artışa bağlı olarak enflasyonist baskıya neden olmadan para basıp, gelir elde etme olanağına sahip olabilmektedir (Sönmez, 1994: 158). Başka bir ifadeyle, hükümet senyoraaj gelirleri elde etmek suretiyle kamu açıklarını finanse edebilmektedir. Monetarist iddianın karşısında olan bu görüşe göre, bütçe açıklarının borçlanmayla finansmanı uzun dönemde parasal finansmandan daha enflasyonist bir etki yaratacaktır, çünkü hükümet, kamu açığını devamlı borçlanmayla finanse ederse, gelecekte bu borçla ilgili daha fazla faiz ödeyecektir ve monetaristlerin iddia ettiklerinin aksine para arzı artmadığı halde enflasyonist etki meydana gelecektir (Parasız, 2001: 27). Bu durum ekonomi literatüründe "Hoş Olmayan Monetarist Aritmetik" olarak adlandırılmaktadır.

Kamu açıklarının, hükümetin reel para talebindeki artışa bağlı olarak para basımı sonucu oluşan parasal genişlemenin enflasyonist etki yaratmayacağı, borçlanmanın ise reel faizleri artırarak monetizasyondan daha fazla enflasyonist baskı oluşturacağı belirtilmektedir. Ancak, monetizasyonun enflasyon vergisine yol açarak, hükümetin enflasyonun gelir elde etmek için kullanımını sonucu oluşan yüksek enflasyonun vergi matrahlarını eriterek vergi gelirlerini reel olarak azaltması da (Tanzi etkisi), kamu açıklarının artışına sebep olabilecektir.

Kamu açıklarının enflasyonist baskı yarattığı gerçeği ortada olmakla birlikte, kamu açıklarının ve enflasyonun oluşmasında bazı teknik nedenlerin dışında, sermaye birikim modeli, uygulanan genel iktisat politikası ve bölüşüm ilişkileri belirleyici olmaktadır (Sönmez, 1994: 158).

C. Ekonomik Kriz Sonucu Oluşan Kamu Açıklarının Enflasyona Etkisi ve Uygulamalar

Kamu açıklarının enflasyon üzerindeki etkisi konusu incelenirken, iktisadi kriz sonucu oluşan kamu açıklarının enflasyonla ilişkisi ve farklı ekonomik yapıya sahip ülkelerdeki sonuçlar da incelenmelidir.

193

1. Ekonomik Kriz Sonucu Oluşan Kamu Açıklarının Enflasyona Etkisi

Dünya ekonomisinin ve ülkelerin kendi içsel faktörlerinden kaynaklanan nedenlerle kriz ortamına giriş, yeniden yapılandırma ve yapısal uyum programlarını meydana getirmiş ve ülke ekonomilerinin farklılıklarına göre, kamu açıkları oluşarak enflasyonist etkiler ortaya çıkmıştır. Dünya ekonomisinde yetmişli yıllarda yaşanan krizin ardından, gelişmiş ülkelerin bir çoğunda enflasyon azalmış, hatta doksanlı yıllarda sıfır düzeyine gerilemiştir (Sönmez, 1993: 47).

Gelişmekte olan ülkeler arasında tamamen türdeş bir yapı olmasa da, krizler sonucunda, büyüme hızının düşmesi, kamu otoriteleri tarafından uygulanan yanlış politikalar, vergi gelirlerinin enflasyonun ardında kalması, başka bir ifadeyle vergi esnekliğinin harcama esnekliğinin gerisinde kalması ve ortaya çıkan birikmiş iç borç stoku ve uygulanan para politikası sonucu artan reel faizler, kamu açıklarının başlıca nedenleri arasında sayılmaktadır (Sönmez, 1993: 48).

Türkiye açısından bir değerlendirme yapıldığında, yetmişli yılların sonlarına doğru oluşan krizden çıkmak için oluşturulan yapısal uyum programları sonucundaki uygulamalar, dış ticarete liberalleşme ve finansal serbestleşme kararları, iç ve dış borç stokunu artırmış ve özellikle iç borç stokunun giderek artışı ve birikmiş borçları çevirme ihtiyacı, yüksek reel faizleri beraberinde getirmiş ve böyle bir yapı da devamlı genişleyen kamu açıklarına neden olmuştur. Kamu açıklarının artışı ve finansman biçimleri gelecek bölümlerde daha detaylı inceleneceği gibi, yüksek ve kronik enflasyona yol açmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'de krizlerden çıkış için uygulamaya konan istikrar programları sonucunda yeni krizler meydana gelmiş ve özellikle kamu açıklarının finansman biçimi olan yüksek reel faizle borçlanma, kamu açıklarını daha fazla derinleştirirken, reel faiz oranlarının büyüme oranının üzerine çıkması nedeniyle borçların parasallaşması ise enflasyonist baskılara neden olmuştur.

2. Uygulanan Politikalar

a. Gelişmiş Ülkelerdeki Uygulamalar

Dünya ekonomisinin krize girmesi ve ülkelerin bu krizden etkilenmesi

sonucu oluşan makro ekonomik dengesizliklerin giderilmesinde uygulanan politikalar ve etkileri, ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle yakından ilgili olmaktadır.

194

1973 yılında ortaya çıkan ilk petrol krizinin sonucunda yaşanan ekonomik daralma, kamu açıklarını artırmış ve krizin ardından sıkı para ve maliye politikası uygulanmıştır (Sönmez, 1998a: 175). Ancak, 1975 yılında dış açıkların kamu finansmanı aracılığıyla kapatılması anlayışının belirmesi üzerine sıkı maliye politikası modelinden vazgeçilmiş ve başta vergiler olmak üzere kamu gelirlerinin kamu harcamalarından daha az artması sonucu oluşan bütçe açıkları, sosyal harcamaların artmaya devam etmesi, iç talebin desteklenmesi için harcamaların artırılması ve başta ABD olmak üzere bazı ülkelerde vergi indirimlerine gidilmesi kamu açıklarını artırmıştır (Sönmez, 1998a: 175).

1980 yılından sonra tekrar daraltıcı bütçe politikalarına dönülmesi ise, gelişmiş ülkelerdeki kamu açığını azaltmıştır. Ayrıca gelişmiş ülkelerin, kamu açıklarının finansmanı için, uzun vadeli ve düşük faizli borçlanmaya başvurabilmeleri ve dış borçlanmaya belirtilen koşullar çerçevesinde gidebilmeleri, kamu açıklarının finansmanında enflasyonist etkiyi ortadan kaldırmaktadır. Bunun dışında, gelişmiş ülkelerin dış borç servisleri nedeniyle iç kaynaklara yönelmemeleri de kamu açıklarına neden olmadığı gibi enflasyonist etkiyi de ortadan kaldırmaktadır.

b. Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Uygulamalar

ba. Gelişmekte Olan Ülkelerin Ekonomik Farklılıkları Nedeniyle Ortaya Çıkan Uygulamalar

Kamu açıklarının enflasyon üzerindeki etkisinin incelenmesinde ve analizinde ülke ekonomilerin farklılıkların değişik sonuçlara yol açtığı gözlenmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin dış piyasalarda yeterli kredibiliteye sahip olamaması sonucu, daha ziyade az miktarda ve kısa vadeli dış borçlanmaya gidebilmeleri nedeniyle, iç kaynaklara yönelim daha fazla olmaktadır. İç borçlanmaya yönelme ise, kısa vadeli ve yüksek reel faizle olduğu için borçlanmanın parasallaşması sonucunu doğurmakta ve böylece kamu finansman açığı artmakta ve enflasyonist baskılar oluşmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde emisyonun regüle edilmesi, kredi hacminin daraltılması amacıyla munzam karşılıkların ve disonibilite oranlarının yükseltilmesini veya özel bankaların devlet tahvil ve bonolarını almaya zorlanmalarını gerektireceği için gelişmiş ülkelere göre daha maliyetlidir (Sönmez,

1994, 169). Dolayısıyla kamu açıklarının emisyon yoluyla giderilmesinde, para miktarının regüle edilmesi, gelişmiş ülkelere göre daha zor olduğu için, enflasyonist baskı daha fazla olacaktır. Ayrıca finansal piyasaların yeterince derinliğe sahip olmaması da bir diğer dezavantaj olmaktadır. Kamu açıklarının monetizasyonunda ortaya çıkacak para miktarının makro ekonomik dengeler ve enflasyon üzerindeki etkileri gelişmiş finansal piyasalara dayanan ekonomilerle, borç ekonomisi özelliğine sahip az gelişmiş ülke ekonomilerinde farklılık göstermektedir (Sönmez, 1994, 169).

Yukarıda belirtildiği gibi, gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerin kamu finansman açıkları için uzun vadeli ve düşük faizli dış borçlanmaya başvurularak iç kaynaklara yönelinmemesi de, gelişmekte olan ülkelerdeki kamu açıklarının etkisi açısından farklılık yaratmaktadır. Başka bir ifadeyle, gelişmekte olan ülkelerin daha çok iç borçlanmaya başvurmaları ve yüksek reel faizlerle borçlanmaları kamu açıklarını gelecekteki faiz yükü nedeniyle daha fazla artırmakta ve daha fazla enflasyonist etki yaratmaktadır. Gelişmiş ülkelerin iç borçlanmaya başvurmaları durumunda da, borçlanmanın sabit faizli ve uzun vadeli olması da kamu açıkları ve enflasyona etkisi açısından gelişmekte olan ülkelere göre farklı bir görünüm sergilemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde vergi gelirlerinin artırılması yoluyla kamu açıklarının finansmanı da gelişmiş ülkelere göre daha zor olmaktadır. Bunun nedenleri arasında, gelişmekte olan ülkelerde etkin bir vergi sisteminin olmayışı ve vergi toplamadaki gecikmeler sorununun var olması belirtilebilmektedir (Tanzi, 1977: 154 - 167). Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde, toplam vergi gelirleri içinde artan oranlı gelir vergisi payının düşüklüğü ve vergi toplamadaki gecikmeler dikkate alındığında, vergilerin bir dönem önce oluşan kamu açıklarını finanse etmesi bir yana, enflasyona bağlı olarak reel anlamda da vergi gelirlerinde kayıp meydana geldiği ifade edilebilmektedir (Ataç, 1997: 189).

bb. Gelişmekte Olan Ülkelerde İç Borçlanmaya Yönelme Sonucu Ortaya Çıkan Uygulamalar

Gelişmekte olan ülkelerin 1970'li yılların sonuna doğru dış borç krizine girmeleri ve bu kriz sonucunda yapısal uyum programları doğrultusunda yeni istikrar tedbirleri uygulamaya koymaları, kamu kesimi finansman açıklarının artışına neden olmuştur.

Kamu finansman açıklarının oluşması ise, üç temel finansman yöntemi olan iç ve dış borçlanma ve monetizasyon yöntemlerine başvurulmasını gerekli kılmıştır. Ancak, gelişmekte olan ülkelerin dış ülkelere ve dış piyasalarda yeterli kredibilitiye sahip olamaması kamu açıklarının dış finansman yöntemiyle

(sıcak para hariç) karşılanmasını olası kılamamıştır. Diğer bir yöntem olan monetizasyon yöntemine ise bazı nedenlerle gelişmekte olan ülkeler başvurmamıştır.

196 Monetizasyona başvurulması, reel para talebine bağlı olarak para basımının sağlanması durumunda, senyoraj geliri yöntemiyle kamu açıklarının enflasyonist bir baskı oluşmaksızın finansmanını olası kılmaktadır. Ancak senyoraj geliri, enflasyon vergisine yola açarak kamusal finansmanın önemli bir unsuru olan vergi gelirlerinin enflasyon karşısında reel anlamda kayba uğramasına neden olmaktadır ve böylece kamu açıkları da artmaktadır. Ayrıca monetizasyon sonucu artan para miktarının, mali derinleşmeyi sağlayamamış olan gelişmekte olan ülkelerde regüle edilememesi de faiz oranlarının daha fazla yükselmesine yol açarak enflasyonist etki yaratmaktadır.

Monetizasyona ve dış borçlanmaya başvuramayan gelişmekte olan ülkeler, iç kaynaklarına dönerek iç borçlanmaya yönelmişlerdir. İç borçlanmanın ise, kısa vadeli ve yüksek reel faizlerle yapılması kamu açıkları üzerinde, oluşacak faiz yükü nedeniyle genişletici etkiler yaratmıştır. Reel faiz oranlarının yükselmesi ise, borçlanmanın parasallaşmasına neden olarak enflasyonist baskı yaratmaktadır. Dolayısıyla kamu açıkları, finansman biçimleri nedeniyle enflasyonist bir baskı yaratmaktadır.

Özetle, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarının farklılıkları nedeniyle, dış borç ve monetizasyon yöntemlerine başvuramamaları, iç borçlanmayı gerektirmiş ve iç borçlanma ise, borç ekonomisi yaratarak reel faizlerin yükselmesine ve borçlanmanın da parasallaşması sonucu, enflasyona neden olmuştur.

II. TÜRKİYE'DE 1980'DEN GÜNÜMÜZE KAMU AÇIKLARI VE ENFLASYONA ETKİSİ

A. 24 Ocak Kararları Sonrası Kamu Açıkları ve Enflasyon İlişkisi

24 Ocak kararlarının ardından 1980 - 1988 arasındaki dönem itibariyle kamu kesimi borçlanma gereği ve enflasyon ile, o döneme ait bazı ekonomik göstergeler tablo -1'de görülmektedir. Kamu açıklarının gelişimi ile enflasyon arasında bire bir ilişkinin olduğunu bazı yıllar itibariyle belirtmek, tablodaki rakamlar itibariyle mümkün olmamaktadır.

Tablo - 1: 1980 - 1988 Dönemi Kamu Açıkları, Enflasyon ve Bazı Ekonomik Göstergeler

Yıllar	GSMH'ye Oranla					Enflasyon Oranı(%) (Ort.TEFE)	Hazine Bonusu Faiz Oranları
	KKBG*	İç Borç Stoku	Dış Borç Stoku	Faiz Ödemeleri			
				İç Borç	Dış Borç		
1980	8.8	13.6	27.3	0.4	1.9	107.2	----
1981	4.0	12.3	27.5	0.5	2.3	37.6	----
1982	3.5	12.6	30.7	0.3	2.7	29.2	----
1983	4.9	22.7	29.6	0.8	3.3	30.4	----
1984	5.4	20.9	34.0	1.0	1.4	50.4	43.7
1985	3.6	19.7	37.4	0.9	1.5	43.2	50.2
1986	3.7	20.5	42.0	1.6	1.7	29.6	53.6
1987	6.1	22.9	46.1	2.2	1.7	32.5	48.1
1988	4.8	22.0	44.8	3.1	1.8	70.5	64.3

* KKBG = Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1980 - 1998) ve Hazine Müsteşarlığı, Hazine İstatistikleri (1980 - 1999) verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

1980 - 1988 yılları itibariyle kamu kesimi finansman açıkları ile enflasyon değerlendirildiğinde, 1980 yılında kriz dönemi olan (1977 - 1980) yıllarının da etkisiyle enflasyon oranının ve kamu kesimi borçlanma gereğinin en fazla etkileşim içinde bulunduğu ve arttığı yıldır. Dönem itibariyle diğer yıllarda enflasyonun ve kamu açıklarının artışında dalgalanmalar görülmektedir. 1980 yılı hariç tutulduğunda, kamu açıklarının arttığı ve kamu açıklarının artışında iç borç faiz ödemelerinin baskı yarattığı gözlenmektedir. Enflasyon oranı açısından da, yine 1980 yılı hariç tutulduğunda dönemsel olarak dalgalanma yaşansa da sürekli bir artış eğilimi olduğu görülmektedir.

Kamu açığı ve/veya bütçe açığı ile enflasyon arasındaki bağlantının kurulmasında, kamu açığının finansman biçimi olan iç veya dış borçlanma ile monetizasyonun enflasyon üzerindeki etkilerinin incelenmesi gerekmektedir (Sönmez, 1994: 174). Kamu açığının finansmanında daha çok iç ve dış borçlanmaya başvurulduğu, iç ve dış borç stoklarındaki yıllar itibariyle oluşan artıştan anlaşılmaktadır. Dış borçlanmadaki artış kamu açıklarının enflasyonist finansman yöntemlerinin fazla zorlanmadan karşılanmasına fırsat vermiştir (Önder vd., 1993: 158). Ancak dış borç faiz ödemelerinin azalışına karşın, iç borç faiz ödemelerinin GSMH' ye oranla daha fazla arttığı dikkati çekmektedir. Faiz yükünün artışında, tabloda görüldüğü gibi 1984 yılından itibaren hazine bonusu faiz oranlarının yükselmesi de etkili olmaktadır.

Tablo - 2: Kamu Açıklarının Finansmanı (1980 - 1988) (Yüzde Dağılım)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Dış Borçlanma (Net)	28	62	56	17	54	2	58	44	43
İç Borçlanma (Net)	50	26	35	73	35	71	28	36	41
TCMB	22	12	9	10	11	27	14	20	16
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: ÖNDER vd., a.g.e., s. 158.

Tablo - 2' de görüldüğü gibi, 1981, 1982 ve 1986 yıllarında önemli ölçüde net dış borç girişi yaşanmış ve kamu açıklarının finansmanında enflasyonist finansman yöntemi izlenmemiştir. Ayrıca 1980 - 1988 döneminde genel olarak, TCMB kaynaklarına daha az başvurulduğu için senjoraj geliri elde etmek suretiyle finansman yönteminin de kullanılmadığı tablodan anlaşılmaktadır. Ancak iç borçlanma yöntemiyle finansmanda yıllar itibariyle dalgalanmalar gözükse de, iç borçlanma yöntemine de ağırlıklı olarak başvurulduğu görülmektedir. İç borçlanmanın özellikle 1984 sonrasında kısa vadeli ve yüksek reel faizlerle olması ileriki dönemlerde, kamu açığını artırırken, enflasyonun da borçlanmanın parasallaşması sebebiyle yükselmesine neden olmuştur.

Özetle, 1980 - 1988 yılları arasında kamu açığı - enflasyon ilişkisinde bire bir bağlantının olmadığı gözükmektedir. Ancak bazı yıllar itibariyle dış borçlanma yöntemine başvurulması ve merkez bankası kaynaklarının iç ve dış borçlanmaya karşın daha az kullanılması, dönem itibariyle enflasyonist olmayan bir finansman biçiminin izlendiği görünümünü yansıtmaktadır. Ancak, iç borçlanmadaki ve reel faizlerdeki artışlar 1990'lı yıllarda daha değişik sonuçlara yol açmıştır.

B. 5 Nisan Krizine Kadar Olan Dönemde Kamu Açıkları İle Enflasyon İlişkisi

1980'li yılların ortalarından itibaren ülkemizde borçlanma politikası ön plana çıkış, özellikle 1985 sonrasında Türkiye'de finans sektöründe yaşanan hızlı gelişmeler, yeni finansal araçların piyasalara arz edilmesi ve halka yüksek getiri sağlaması sonucu borç yönetimi politikası ülkemize iyice yerleşmiştir (Parasız, 1996: 229).

Tablo - 3'de görüldüğü gibi, borç politikasının ön plana çıkmasıyla hem iç borç stokunda, hem de dış borç stokunda önceki dönemlere göre artışlar olmuştur. İç ve dış borç stoku artışının yanı sıra, iç borç faiz ödemelerinde GSMH' ye oranla önemli yükselmelerin olduğu görülmektedir.

Tablo - 3: 1989 - 1994 Dönemi Kamu Açıkları, Enflasyon ve Bazı Ekonomik Göstergeler

Yıllar	GSMH'ye Oranla					Enflasyon Oranı(%) (Ort.TEFE)	Hazine Bonusu Faiz Oranları
	KKBG*	İç Borç Stoku	Dış Borç Stoku	Faiz Ödemeleri			
				İç Borç	Dış Borç		
1989	5.3	18.2	38.1	3.0	1.8	64.0	58.8
1990	7.4	14.4	42.7	3.4	1.6	52.3	52.9
1991	10.2	15.4	46.8	3.7	1.6	55.3	79.5
1992	10.6	17.6	34.7	3.2	2.0	62.1	86.5
1993	12.0	17.8	37.0	4.2	1.9	58.4	87.6
1994	7.9	20.6	50.4	6.0	1.7	120.7	164.4

* KKBG = Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1980 - 1998) ve Hazine Müsteşarlığı, Hazine İstatistikleri (1980 - 1999) verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

İç borç faiz yükü anında kamu kesimi borçlanma gereğini artırmış ve 1989 yılında GSMH' ye oranla % 5.3 olan kamu açığının 1993 yılında yine GSMH' ye oranla % 12'ye çıkmasına neden olmuştur. Faiz ödemelerinin yükselmesinin en önemli nedeni, tabloda görüldüğü gibi hazine bonusu faiz oranlarının giderek yükselmesidir. 1989 yılında % 58.8 olan Hazine bonusu yıllık faiz oranı 1994 yılında % 164.4 seviyesine yükselmiştir. Dolayısıyla, kamu açıklarının enflasyonist bir yöntemle finanse edildiği belirtilebilmektedir. Dış borç stokunda da kamunun finansmanın sağlanması amacıyla, hazine bonusu ve devlet tahvilinin yüksek reel faizlerle arz edilmesi, yabancı fonların da ülkemize girmesinin sağlanması amacıyla da artmıştır. Bu fonların da kısa vadeli ve spekülatif nitelikte olması nedeniyle makro ekonomik dengelere zarar vermesi enflasyonist etkiler meydana getirmektedir.

Bu dönem itibariyle de bire bir kamu açıkları enflasyon ilişkisini kurmak zor olsa da, 1994 yılı itibariyle yüksek enflasyonun daha önceki yıllarda oluşan kamu açıklarının yarattığı makro ekonomik dengesizliklerin bir sonucu olduğunu belirtmek mümkün olmaktadır.

Tablo - 4: Konsolide Bütçe Nakit Açığı Finansmanı (Yüzde Dağılım) (1989 - 1994)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Dış Borçlanma (Net)	- 2.5	0.3	5.7	6.8	16.7	- 44.4
İç Borçlanma (Net)	83.9	79.9	45.1	66.3	41.5	114.4
TCMB	5.5	2.7	32.1	29.3	42.0	34.1
Diğer	13.1	17.1	17.1	- 2.3	- 4.4	- 4.4

Kaynak: SÖNMEZ, "Türkiye'de Kamu (Açığının) Finansmanı ve Enflasyon Vergisi", s. 368.

Konsolide bütçe nakit açığının finansmanın sağlanmasında merkez bankası kaynaklarına başvurunun 1989 ve 1990 yıllarında azaldığı, ancak 1991 yılından itibaren hızlı bir ivme kazanarak, % 32.1 ve 1993 yılında da % 42 seviyesine çıktığı görülmektedir. Özellikle 1993 yılında kamu açıklarının finansmanı için merkez bankası kaynaklarına başvurulması, 1994 yılında enflasyonun yükselmesine yol açmıştır.

1993 yılında net dış borçlanma 1992 yılına göre önemli bir artış göstermiş, ancak 1994'de yaşanan kriz nedeniyle dış borçlanmada ciddi sıkıntılar meydana gelmiştir. Krizin de etkisiyle, dış finansman kaynaklarından yoksun kalınması, iç borçlanmaya ve merkez bankası kaynaklarına başvuruyu daha fazla artırmıştır. İç borçlanmanın kısa vadeli ve yüksek reel faizlerle gerçekleştirilmesi ve merkez bankası kaynaklarının kullanımının artırılması 1994 sonu itibariyle enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Dolayısıyla 1990 yılından sonra hızlanarak biriken kamu açıklarının finansman biçimi, krizin de etkisiyle kronik ve yüksek enflasyonu beraberinde getirmiştir. Her ne kadar kamu açıkları ile enflasyon arasında yıllar itibariyle bire bir bağlantı kurulamasa da, uygulanan ekonomi politikaları sonucu artan kamu açıklarının finansman arayışları, gelişmekte olan bir ekonomide kırılğan yapı nedeniyle makro ekonomik dengelere zarar vererek kronik ve yüksek enflasyona neden olmaktadır. Tablo - 4' de görülen konsolide bütçe finansmanının sağlanmasında, finansman kaynaklarına başvurunun bu kadar önemli ölçüde değişiklik göstermesi de makro ekonomik dengelerin sarsılarak enflasyonist baskıyı doğurması için yeterli bir belirti olmaktadır.

C. 5 Nisan Kararları Sonrasında Kamu Açıkları ve Enflasyon İlişkisi

5 Nisan kararları sonrasında 1999 yılına kadar olan dönemde, 1995 yılında alınan kamu maliyesine ilişkin kararların da etkisiyle kamu açıklarında, 1994 yılına nazaran gerileme olmuştur. Ancak, daha sonraki yıllarda giderek artmış ve 1999 yılında GSMH' ye oranla % 15.4 seviyesine çıkmıştır. 1999 yılında kamu açıklarının GSMH'ye oranla bu kadar yüksek bir orana ulaşmasının nedenlerinin başında, 1999 yılında - % 6.1'lik bir büyüme oranının olması gelmekte ise de yine de kamu açığının önemli bir yükseliş eğilimi içine girdiğini belirtmek mümkündür.

Kamu açığı ile enflasyon ilişkisi açısından bu dönem itibariyle de belirgin bir bağlantının olduğunu belirtmek mümkün değildir. Ancak iç borç faiz ödemelerinin GSMH' ye oranla % 10'lar seviyesinin üzerine ulaştığı dikkate alındığında iç borç faiz ödemelerinin kamu açığı üzerinde önemli bir baskı yarattığı gözlenmektedir. Ayrıca faiz oranlarının çok yüksek olması, borçlanmanın kısa vadeli olması ve kamu açıklarının finansman yönteminin daha çok iç

borçlanmayla yapılması yıllar itibariyle enflasyonist baskı meydana getirmiştir. Reel faiz oranlarının 1995 - 1999 yılları itibariyle ortalama % 30 seviyesine çıkması, kamu açıklarının karşılanmasında enflasyonist finansman biçiminin kullanıldığının somut göstergesi olmaktadır.

201

Tablo - 5: 1995 - 1999 Dönemi Kamu Açıkları, Enflasyon ve Bazı Ekonomik Göstergeler

Yıllar	GSMH'ye Oranla					Enflasyon Oranı(%) (Ort.TEFE)	Hazine Bonusu Faiz Oranları
	KKBG*	İç Borç Stoku	Dış Borç Stoku	Faiz Ödemeleri			
				İç Borç	Dış Borç		
1995	5.2	17.3	42.6	6.0	2.5	86.0	121.8
1996	8.6	21.0	43.24	8.8	2.2	75.9	135.2
1997	7.7	21.4	43.87	6.7	2.3	81.8	126.7
1998	9.0	21.9	47.26	10.6	2.3	71.8	123.1
1999	15.4	29.3	55.28	12.6	2.9	53.1	116.5
2000	12.5	29.27	56.60	14.9	3.1	51.4	38.0

* KKBG = Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1980 - 1998), Hazine Müsteşarlığı, Hazine İstatistikleri (1980 - 1999) ve Maliye Bakanlığı 2001 Yıllık Ekonomik Rapor verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Kamu açığı ile enflasyon arasında, bu dönemin ortalama oranları açısından değerlendirme yapıldığında belli bir bağlantı kurulabilmektedir. Tablo - 5'den de anlaşılacağı gibi, 1995 - 1999 yılları arasında ortalama enflasyon oranının % 73 civarında olduğu görülmektedir. Kamu açıklarının GSMH' ye oranı açısından kamu açıklarının ortalaması alındığında, % 9 oranına ulaşılmaktadır. Dolayısıyla kamu açıklarına koşut bir enflasyon oranının ortaya çıktığı görülmektedir.

Kamu açıklarının enflasyonist baskı yaratmasının temel sebebinin kamu açıklarının finansman biçimine bağlı olduğu görülmektedir. Ülkemizde tablodan da fark edildiği gibi, yüksek reel faizli ve kısa vadeli iç borçlanmayla kamu açıklarının finanse edilmesi, borçlanmanın parasallaşmasına yol açarak daha sonraki dönemlerin enflasyon oranlarını artırmıştır.

C. 2000 - 2001 İstikrar Programı ve İstikrar Programının Kamu Açıkları ve Enflasyona Etkisi

1. 2000 - 2001 İstikrar Programı

Türkiye ekonomisi içinde bulunduğu sorunları aşmak amacıyla, 1999 yılında IMF' ye niyet mektubu sunmuştur. IMF' ye verilen niyet mektubunda, Türkiye'de uygulamaya konulacak olan istikrar programının, üç temel unsura sahip olduğu, bunların, kamu sektörü temel fazlasının mümkün olduğunca yük-

sek tutulması, yapısal reformlar ve tutarlı gelir politikalarıyla desteklenmiş sıkı döviz kuru taahhütleri olduğu belirtilmektedir.

Programın temelinde, döviz çıpası yöntemiyle anti - enflasyonist politika hedeflenmiştir. Anti - enflasyonist politikayı ana hedef haline getirerek, bu hedef etrafında bir çok yapısal dönüşümü ortaya koyan niyet mektubu, Türkiye ekonomisinin büyüme ve bölüşüm politikalarını da belirleyen kararları bünyesinde barındırmaktaydı (Yeldan, 2001 : 158). Önceden enflasyon oranının altında belirlenen döviz kuru ile birlikte ithalatta ara malının ucuzlamasıyla, üreticinin ucuz mal üretmesi ve bunun sonucunda fiyatların düşerek enflasyon oranının azalacağı beklentisi kararlar içinde belirlemektedir.

Programın para politikası taahhütleri kısaca yukarıda sayılanlar iken, kamu maliyesine ilişkin kararları ise, ciddi bir vergi reformu içermeyen, kamu gelir ve harcamalarında etkinlik arayışından uzak olan önlemlerdir.

Niyet mektubunda, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması ve vergi sisteminin etkin bir hale getirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Ancak ülkemizde, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınmasına yönelik olan mali milat uygulamasının başlamadan son ermesi ise geleceğe dönük şüpheleri beraberinde getirmektedir. Niyet mektubunda, vergi aflarının vergi gelirlerinde azalışa sebep olduğu, bu nedenle gelecekte yeni afların çıkarılmayacağı taahhüt edilmiştir. Fakat 2001 yılının başlarında alınan vergi borçlarını taksitlendirme ve gecikme faizlerinin affı kararı, programa uyum konusunu tartışmalı hale getirmiştir. Vergi gelirlerini artırıcı bir önlem niyet mektubunda yer almazken, kamu finansman dengesinin sağlanmasında, gelir artırıcı önlemler olarak özelleştirme gelirlerine başvurulacağı programda belirtilmektedir. Ayrıca bütçelerde faiz dışı fazlanın olabildiğince artırılması çabası, sosyal devletin önemli unsurları olan ve zaten düşük olan ekonomik ve sosyal öneme sahip kamu harcamalarının daraltılması anlayışını yansıtmıştır. Süratle özelleştirmeye başvurulması ve faiz dışı fazlanın mümkün olduğunca artırılması çabası, programın temel maliye anlayışını ortaya koymuştur.

2. 2000 - 2001 İstikrar Programının Kamu Açıkları ve Enflasyona Etkisi

2000 - 2001 istikrar programının temel unsurları yukarıda belirtildiği gibi, kamu sektörü temel fazlasının mümkün olduğunca yüksek tutulması, yapısal reformlar ve tutarlı gelir politikalarıyla desteklenmiş sıkı döviz kuru taahhütleridir. Ayrıca nominal döviz kuru çıpası yöntemiyle anti enflasyonist model programın esas belirleyicisi olmuştur. Buna göre, merkez bankasının para kuru gibi çalışması ve pasifize edilmesi uygulanan programın temel argümanları olmuştur. Programın Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde yaşanan krize kadar olan dönemde başka bir ifadeyle, 2000 yılı sonuna kadar uygulandığını belirtmek mümkündür.

Döviz kurunun sabitlenmesi suretiyle, kısa vadeli sermaye girişleri artmış ve dış finansmana dayalı olarak para arzı artırılmıştır. Dış fon girişlerinin yüksek miktarda sağlanması sonucu, yerli para arzında yükselmeler olmuş ve hazine bonosu faiz oranı 1999 yılında % 116 seviyesinden 2000 yıl sonu itibariyle uygulanan program neticesinde tablo- 5'de görüldüğü gibi % 38 seviyesine gerilemiştir. Bir başka ifadeyle, 1999 yılında iç borçlanma reel faiz oranı % 32 seviyesindeyken, 2000 yılında ani bir düşüşle % 4 seviyesine gerilemiştir.

Bu dönemde kamu finansman açıklarının daraltılması için kamu sektörü temel fazlası artırılmaya çalışılmıştır. Ancak kamu açıklarının GSMH' ye oranı bir önceki yıla göre azalsa da, yine yüksek bir oran olan % 12.5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2000 yıl sonu itibariyle kamu açığı ve enflasyonun 1999 yılına göre gerilemesini, iç borçlanma reel faiz oranlarının önemli biçimde azalmasına ve açıkların finansmanında, programın da etkisiyle merkez bankası kaynaklarına başvurulmaması nedenlere bağlamak mümkün olmaktadır.

2001 yılının Şubat ayında derin bir finansal kriz yaşanmış ve kriz etkisini anında makro ekonomik dengeler üzerinde göstermiştir. İç borç faiz oranları yeniden yükselişe geçmiştir. İç borçlanma faiz oranları 2000 yılı sonunda % 38'lere gerilemişken, 2001 yılının Mart ayında krizin de etkisiyle % 124 seviyesine ulaşmıştır. Enflasyon oranı ise Kasım ayı sonu itibariyle TEFE' ye göre % 84 oranına yükselmiştir.

2001 yıl sonu itibariyle kamu kesimi borçlanma gereksiniminin program hedefi itibariyle % 3.5 olarak belirlenmesi ise, GSMH' nin bir önceki yıla göre reel olarak - 8.5 civarında küçülmesinin beklendiği bir ekonomik yapı içinde, pek de gerçekçi değildir.

Kamu açıkları ile enflasyon ilişkisi açısından yıl sonu gerçekleştirmelerinin bilinmemesi nedeniyle gerçekçi bir değerlendirme yapmak mümkün olmamaktadır. Ancak, iç borçlanma faiz oranlarının artışı ve iç borç faiz ödemelerinin de GSMH' ye oranla yüksekliği dikkate alındığında, kamu açıklarının artacağı ve bu açıkların finansman yönteminin yüksek reel faizli iç borçlanmaya başvurmak suretiyle yapılacağı dikkate alındığında, enflasyonist etkilerin oluşacağı belirtilebilmektedir.

III. 1980 SONRASINDA TÜRKİYE'DE KAMU AÇIKLARININ ENFLASYONA ETKİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. 1980 - 1988 Dönemi Açısından

1980 - 1988 döneminde kamu açıklarında, 1980 yılından sonra özellikle

alınan harcama daraltıcı önlemlerin sonucunda düşüş yaşanmış, ancak GSMH'ye oranla ortalama % 4.5 civarında bir kamu açığı oluşmuştur. Ayrıca, 1980 yılından başlayarak 1988 yılı sonuna kadar iç borç stokunda ve iç borç faiz ödemelerinde artışlar meydana gelmiştir. 1980 yılında iç borç faiz ödemesi GSMH' ye oranla % 0.4 iken 1988 itibariyle bu oran 3.1'e yükselmiştir. Enflasyonun da dönemin en yüksek oranı olan % 70 civarında gerçekleşmesi iç borç faiz ödemelerinin enflasyonist baskı yarattığını ortaya çıkarmaktadır.

Kamu açıkları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi değerlendirebilmek için kamu açıklarının finansman yöntemlerinin de incelenmesi gerekmektedir. Buna göre, 1981 yılında kamu açıklarının finansmanı için % 62 oranında dış borçlanmaya başvurulması enflasyonist etki yaratmamıştır ve 1980 yılında % 100'lerin üzerinde olan enflasyon oranı 1981 yılında % 30'lu rakamlara gerilemiştir. 1987 yılında kamu açıklarındaki artışa rağmen görece olarak dış borçlanmanın payının yüksek olması enflasyon oranının % 32 seviyesinde gerçekleşmesine neden olmuştur.

1980 - 1988 döneminde yıllar itibariyle kamu açıklarının finansmanında daha çok dış borçlanmaya başvurulması, 1980 ve 1988 yılları dışında enflasyon oranında önemli bir artış meydana getirmemiştir. Ancak, 1984 yılından itibaren hükümetin hazine bonusu ve tahvil piyasaya arz etmesi ve hazine bonusu faiz oranlarının yükseliş eğilimi içinde olması, 1990'lı yıllarda kamu açıklarının genişlemesine neden olmuştur.

B. 1989 - 1993 Dönemi Açısından

1989 yılında GSMH' ye oranla % 5.3 olan kamu açığı 1993 yılında % 12 seviyesine yükselmiştir. Ayrıca iç borç faiz ödemelerinde de dönem itibariyle bir yükselişin meydana geldiği gözlenmektedir.

1989 - 1993 döneminde kamu kesimi borçlanma gereği yükselirken, enflasyon oranı ortalama % 60 civarında ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni olarak 1989 - 1993 döneminde, özellikle 1989 ve 1990 yıllarında merkez bankası kaynaklarına başvurulmayarak, ortalama % 80 civarında iç borçlanmanın kullanılması belirtilebilir. Ancak, iç borçlanmanın enflasyonist baskı yaratmaması, hazine bonusu faiz oranlarının enflasyonun altında gerçekleşmesine bağlı olduğu ifade edilebilir. 1993 yılında ise kamu açıklarının finansmanı için % 42 oranında merkez bankası kaynaklarına başvurulması, 1994 yılında enflasyon oranının TEFE' de yıllık ortalama % 120.7 seviyesinde gerçekleşmesine neden olmuştur.

C. 2000 - 2001 İstikrar Programının Kamu Açıklarının Oluşumuna Etkisi ve Enflasyonla İlişkisi Açısından

1. 2000 - 2001 İstikrar Programı Açısından

2000 yılında uygulamaya konulan ve 2001 yılında ise yaşanan krizler

nedeniyle terk edilen 2000 - 2001 istikrar programı, nominal döviz kuru çıpası yöntemiyle anti enflasyonist program özelliğini taşımaktaydı. 2000 yılında uygulanan program merkez bankasının bir para kurulu gibi çalışarak, dış fon girişine endeksli para arzı yaratması, fon girişinin de sabit kur nedeniyle artması sonucu piyasada para arzının bollaşmasına neden olmuş ve reel faiz oranları 1999 yılına nazaran yaklaşık 8 kat azalmıştır.

Anti enflasyonist bir program olmasının yanı sıra, kamu sektörü temel fazlasını artırarak kamu borçlanma gereğini düşürme iddiasında olan programın uygulanmasına rağmen, kamu açıkları 1999 yılına göre gerilemiş ancak, yine yüksek düzeyde seyretmiştir. Kamu açıklarının yüksek düzeyde olmasına karşın enflasyon oranında gerileme, reel faiz oranlarının düşmesinden ve merkez bankasının enflasyonist finansmana müsaade etmemesinden kaynaklanmaktadır.

2. 2000 - 2001 İstikrar Programı Sırasında Oluşan Kriz ve Sonrasındaki Uygulamalar Açısından

Finansal piyasalarda yaşanan Şubat krizinden sonra program terk edilmiş ve 2001 yılı itibariyle "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adı altında yeni bir program uygulamaya konmuştur. Yapısal reformların ağırlıkta olduğu programda kamu maliyesine ilişkin önlemlerin uygulamadan kaldırılan programla paralel yapı içinde olduğu gözlenmektedir.

2000 yılında iç borçlanma faiz oranlarında ve enflasyonda meydana gelen gerilemeye rağmen, 2001 yılında yaşanan krizin de etkisiyle enflasyonda ve faiz oranlarında 2000 yılına nazaran önemli bir artış olduğu görülmektedir. İç borç stokunda 2000 yılına göre, faiz oranlarının da bazı aylarda % 100'lerin üzerine çıkması nedeniyle meydana gelen artış, kamu kesimi borçlanma gereksinimini hedeflenen üzerine çıkarabilecektir. Ayrıca hedeflenen enflasyonun da kasım ayı sonu itibariyle gerçekleşen enflasyon dikkate alındığında gerçekçi olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla 2001 yılında yapılan yüksek faizli borçlanmaların kamu kesimi borçlanma gereğini artıracığı ve enflasyonun da hedeflenenin üzerinde çıkacağını belirtmek gerçekçi bir değerlendirme olacaktır.

Kamu açıklarındaki artışa paralel olarak enflasyon oranının yükseleceğini belirtmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak kamu açıklarının yarattığı etkiler nedeniyle ortaya çıkan makro ekonomik dengesizliklerin talep yönlü olmasa da, maliyet yönlü bir enflasyon artışına neden olabileceğini belirtmek mümkündür.

SONUÇ

Kamu açığı ve/veya bütçe açığı ile enflasyon arasındaki ilişkinin analizi, öncelikle kamu açığının finansman yöntemlerinin incelenmesini gerektirmekte-

dir. Kamu açığının iç veya dış borçlanmayla finanse edilmesi ile monetizasyon yöntemiyle finanse edilmesinde ortaya çıkan etkilerin ülkelerin ekonomik ve finansal yapılarına göre değişiklik gösterdiği açıktır. Ayrıca, kamu açıkları ile enflasyon arasında doğrudan evrensel düzeyde bir neden - sonuç ilişkisi kurmak mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla kamu açığı ile enflasyon ilişkisini kurarken daha başka ekonomik göstergelerin de dikkate alınması gerekmektedir. Monetizasyon yöntemiyle, senyoraj geliri elde ederek kamu açıklarını finanse etmek isteyen hükümetin veya ekonomi bürokrasisinin, para basımı sonucu ortaya çıkacak para arzının piyasada regüle edilebilme olanaklarını gözden geçirmesi gerekmektedir. Ayrıca enflasyon vergisinin reel vergi gelirlerinde bir aşınmaya yol açarak vergi kaybı doğurma riski (Tanzi Etkisi) değerlendirilmelidir. İç ve dış borçlanma yöntemiyle kamu açıklarının finansmanında ise borçlanmanın vade yapısı ve faiz oranları, kamu açıkları ile enflasyon ilişkisinin analizi açısından son derece önemli olmaktadır.

Türkiye konusundaki bulgular ise, kamu açıklarının finansman yönteminde belli yıllar haricinde iç borçlanmaya başvurulduğu yönündedir. Özellikle 1990 sonrasında artan kamu kesimi borçlanma gereğinin yüksek reel faizli ve kısa vadeli iç borçlanmayla karşılanması makro ekonomik dengeleri bozarak enflasyon oranının artışına neden olmaktadır. Türkiye'de var olan yüksek ve kronik enflasyonun aşılması sağlıklı bir kamu maliyesiyle sağlanabilecektir. Dolayısıyla kamu açıklarının oluşmaması için sadece harcamaları kısmak yerine vergi gelirlerinin artırılması daha sağlıklı ve geçerli bir çözüm olacaktır.

Sonuç olarak, kamu açıklarının meydana gelmemesi ve finansmanın sağlanması amacıyla başvurulacak finansman yönteminin, enflasyona yol açmaması için etkin bir vergilendirme politikası izlenmelidir.

KAYNAKÇA

- ATAÇ, Beyhan (1997), *Maliye Politikası, Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları*, Genişletilmiş Dördüncü Baskı, Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No. 118, Eskişehir.
- BLEJER, M. - CHEASTY, A (1991), "The Measurement of Fiscal Deficits: Analytical and Methodological Issues", *Journal of Economic Literature*, Vol. 24, December, s. 1651.
- EROL, Ümit (1997), "Türkiye'de Kamu Açıklarının Gelişimi, Finansmanı ve Etkileri", *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, S. 10, s. 93 - 108.
- ÖNDER, İzzettin - KİRMANOĞLU, Hülya (1996), "Kamu Açıklarının Tanımlanması, Ölçümü ve Etkileri", *Kamu Kesimi Finansman Açıkları*,

X. Türkiye Maliye Sempozyumu 14 - 18 Mayıs 1994, İ. Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Yayın No. 554/80, İstanbul, s. 33 - 59.

ÖNDER, İzzettin- TÜREL, Oktar- EKİNCİ, Nazım - SOMEL, Cem (1993), *Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar*, İktisat Politikası Seçenekleri 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

PARASIZ, İlker (2001), *Enflasyon - Kriz - Ayarlamalar*, Ezgi Kitabevi, Bursa.

PARASIZ, İlker (1996), *Kriz Ekonomisi, Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları*, 2. B., Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.

SÖNMEZ, Sinan (1994), "Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Enflasyon" T.C. Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, IX. Türkiye Maliye Sempozyumu, Türkiye'de Bütçe Harcamaları, 6 - 8 Mayıs 1993, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, s. 157 - 183.

SÖNMEZ, Sinan (1993), "Kamu Kesimi Açığı ve Enflasyon Arasındaki Bağlantılar Üzerine Bazı Gözlemler", *Ekonomik Yaklaşım*, C. 4, S. 8, s. 45 - 64.

SÖNMEZ, Sinan (1998), "Türkiye'de Kamu (Açığının) Finansmanı ve Enflasyon Vergisi", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C. 25, S. 2, s. 361 - 377.

SÖNMEZ, Sinan (1998a), *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, İmge Kitabevi, Ankara.

T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (1997), *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998)*, DPT Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı, Ankara.

T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI (2000), *Hazine İstatistikleri (1980 - 1999)*, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

T.C. MALİYE BAKANLIĞI (2001), *2001 Yıllık Ekonomik Rapor*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

TANZİ, Vito - BLEJER, Mario I. - TEIJEIRO, Mario O. (1987), "Inflation and The Measurement of Fiscal Deficits", *IMF Staff Papers*, Vol. 34, No. 4, December, s. 711 - 738.

TANZİ, Vito (1977), "Inflation, Lags in Collection, and The Real Value of Tax Revenue", *IMF Staff Papers*, Vol. 24, No. 1, March, s. 154 - 167.

YELDAN, Erinç (2001), "Birinci Yılında 2000 - Enflasyonu Düşürme Programının Değerlendirilmesi", *Mülkiye Dergisi*, C. XXV, S. 226, s. 157 - 174.